

SAMOSTAN STIČNA

UVOD

Stiški samostan je eden naših najpomembnejših umetnostnih spomenikov, če ne celo prvi med njimi. Je najstarejši samostan na ozemlju Slovenije, saj je začel nastajati že leta 1132. V srednjem veku je bil eno najpomembnejših kulturnih žarišč na slovenskem ozemlju.

Središče celotne zasnove samostana je redovna cerkev s križnim hodnikom, okrog katerega so se kasneje razporedile še ostale stavbe.

V stiškem samostanu živijo beli menihi, ki se imenujejo cistercijani, po prvem cistercijanskem samostanu Citeaux v francoski Burgundiji.

Ves srednji vek je bila stiška opatija versko, gospodarsko in kulturno središče Dolenjske ter je po pomenu prekašala celo Ljubljano.

V naši seminarski nalogi bomo skušali predstaviti zgodovino stiškega samostana, njegovo zelo zanimivo arhitekturo, nastanek cistercijanskega reda in današnje življenje in dejavnosti belih menihov v samostanu.

Nastanek cistercijanskega reda in samostana Stična

V nemirnih časih evropske zgodovine, ki jih označuje politični boj med rimskim papežem in nemškimi cesarjem (t.i. boj za investituro), začetek križarskih vojn, ko so Cerkev pretresala velika nasprotja in je samostan v Clunyju s svojo novo duhovnostjo skoraj zasenčil vplivno moč papeškega Rima, so iz vsega tega nemira in duhovnih stisk začeli nastajati novi meniški redovi. Redovništvo je bilo namreč eno poglavitnih zavetij v notranjih stiskah tedanjega človeka – ljudem naj bi vrnilo notranji mir in ravnovesje.

V takem vzdušju je proti koncu 11. stoletja začel v Burgundiji, v tako rekoč objubljeni deželi srednjeveškega redovništva, nastajati nov meniški red, cistercijani. Benediktinski menih in prior različnih francoskih samostanov Robert je z večjo skupino somišljenikov leta 1098 zapustil svoj clunyjsko usmerjeni samostan Molesme in se z dovoljenjem burgundskega nadškofa naselil v močvirni ravnini južno od Dijona nastal »novi samostan« Citeaux (izg. Sitó), ki je dal ime tudi novemu cistercijanskemu redu. Tam so našli popoln mir, samoto in revščino v duhu prvotnih meniških zahtev, ki so jih hoteli uresničiti v svojem novem samostanu. Ko se je Robert na papeževo željo vrnil v Molesme, so menihi v Citeauxu izvolili Alberika za svojega predstojnika. Ta je pri papežu poskrbel za pravno potrditev samostana, preuredil je njegovo liturgijo in zapisal prva pravila. Pravila so zadevala novi način življenja v redovni skupnosti, ubožstvo, gostoljubje, položaj bratov laikov in ustanavljanje novih samostanov. Njegov naslednik, Anglež Štefan Harding, je leta 1114 sestavil osnovna pravila cistercijanskega reda, t.i. *Cardo caritatis*, ki jo je kot »listino ljubezni« leta 1119 potrdil papež. Ta listina temelji na prvotnih izhodiščih redovnega življenja,

kakor jih je postavil že sv. Benedikt. Največji mož in glavni razširjevalec mladega meniškega reda je bil sv. Bernard, ki je leta 1112 stopil v Citeaux skupaj s 30 enako mislečimi prijatelji in sorodniki.

Novi red se je tako hitro širil po vsej Evropi, da je ob smrti svojega največjega duha, sv. Bernarda, leta 1153 štel že 343 redovnih hiš.

Že dobrih trideset let po nastanku cistercijanskega reda je v zavetju dolenjskih gričev začela leta 1132 nastajati stiška opatija, najstarejši samostan na ožjem slovenskem ozemlju.

Območje, na katerem stoji samostan, je bilo v prvi polovici 12. stoletja v posesti višnjegorskih grofov (bratov Ditriha, Henrika in Majnhalma). Ti so to zemljišče, imenovano Stitik, podarili oglejskemu patriarhu Peregrinu, tedanjemu cerkvenemu poglavarju v deželi. Na to ozemlje je hotel naseliti menihe iz malo poprej ustanovljenega cistercijanskega reda, zato ga je daroval menihom v Runi pri Gradcu, da bi na njem ustanovili nov samostan.

Prvi menihi, ki so prišli v te kraje že leta 1132, so bili deloma iz francoskega Morimonda (kakor tudi glavni graditelj samostana Mihael), deloma iz štajerskega samostana Runa. Naselili so se pri prafari v bližnjem Šentvidu in od tam vodili gradnjo samostana na skrbno izbranem zemljišču. Leta 1135 je bil samostan že toliko dodelan, da se je v njem lahko začelo redno redovno življenje. Tega leta je bil samostan ustanovljen, leta 1136 pa je patriarh Peregrin kot zadnje pravno dejanje dodal še ustanovno listino. Z njo je bil stiški samostan pridružen kot materini hiši opatiji v Reinu pri Gradcu, s katero je bil vso svojo dolgo zgodovino večinoma v tesnih stikih.

Mnogi plemiški dobrotniki so v naslednjih stoletjih samostan bogato obdarili, veliko škode pa so mu v vsakem pogledu povzročili turški vpadi, zlasti v drugi polovici 15. stoletja. V 17. stoletju je samostan doživel velik razcvet, 6. oktobra leta 1784 pa ga je avstrijski cesar Jožef II. razpustil. Z obnovo leta 1898 se je v njem spet začelo redno redovno življenje. Danes kljub manjšemu številu menihov Stična živi in se razvija v pomembno duhovno in kulturno žarišče.

VIRI

Nadrah, A. *Stiška opatija*. Opatija Stična, 1981

Zadnikar, M. *Stiški samostan*. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije, 1969. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 18.

Zadnikar, M. *Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1977

Vinčec, M. *Po poteh meniških redov*. [Videoposnetek]. Portorož: Galaxy home video, 1996